

УДК 338.012 (075)

Павлова Олена,
 доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки і торгівлі,
 Волинський національний університет імені Лесі Українки,
 м. Луцьк, Україна;
 ORCID ID 0000-0002-8696-5641,
 e-mail: trishenez@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2025-01-37-43>

ЕКОНОМІЧНІ ПОГЛЯДИ П.Ж. ПРУДОНА

Вступ. Досліджуються думки та ідеї Прудона П.Ж. щодо економічного прогресу суспільства. Рушійною силою розвитку його він вважав індивідуальну свободу незалежних дрібних товаровиробників, побудовану на дрібній приватній власності та вільному і справедливому розпорядженні виробленою продукцією.

Мета. Метою статті є всебічне дослідження засад та економічних поглядів П.Ж. Прудона

Методи. Для написання статті про економічні ідеї П.Ж. Прудона було застосовано кілька методичних підходів, серед яких: історико-біографічний підхід дозволив розглянути формування його поглядів у контексті епохи та його життєвого шляху; тематичний підхід передбачає структурування статті навколо ключових ідей Прудона, таких як індивідуальна свобода, дрібна власність, теорія вартості, мутуалізм, безпроцентне кредитування та критика державної організації; порівняльно-аналітичний підхід дав змогу зіставити його ідеї з іншими економічними теоріями та оцінити їхній вплив; критичний підхід зосередився на виявленні сильних та слабких сторін його аргументів, а також на їхній сучасній релевантності.

Результати. Вивчається розроблення вченим теорії “конституційованої вартості” та обґрунтування концепції “мутуалізму” (принципи взаємовигідності, рівності та справедливості), з’ясування ідеї безпроцентного кредитування дрібного виробництва. Утвердження справедливості, при вільному розпорядженні результатами своєї праці, вважав перешкодою на шляху до отримання нетрудових доходів.

Висновки. З’ясовано, що П.Ж. Прудон виступав проти суспільно-державної організації. Стверджував, що суспільство може існувати без урядової системи.

Ключові слова: економічні погляди, економічний прогрес, індивідуальна свобода, дрібні товаровиробники, дрібна приватна власність, вільне розпорядження продукцією, конституційована вартість, мутуалізм, взаємовигідність, рівність, справедливість, безпроцентне кредитування, нетрудові доходи, суспільно-державна організація, самоврядування суспільства.

Pavlova Olena,
 Doctor of Economics, Professor,
 Head of the Department of Economics and Trade,
 Lesya Ukrainka Volyn National University,
 m. Lutsk, Ukraine

ECONOMIC VIEWS OF P.J. PRUDHOMME

Introduction. The article examines Proudhon's thoughts and ideas on society's economic progress. He considered the driving force of its development to be the individual freedom of independent small producers built on small private property and free and fair disposal of manufactured products.

The purpose of the article. The article's purpose is to complete a comprehensive study of the foundations and economic views of P.J. Proudhon.

Methods. To write an article on the economic ideas of P.J. Proudhon, several methodological approaches were used, including the historical and biographical approach allowed us to consider the formation of his views in the context of the era and his life; the thematic approach involves structuring the article around Proudhon's key ideas, such as individual freedom, small property, the theory of value, mutualism, interest-free lending and criticism of the state organisation; the comparative and analytical approach allowed us to compare his ideas with other economic theories and evaluate them.

Results. The article examines the scientist's development of the theory of 'constituted value', the justification of the concept of 'mutualism' (principles of mutual benefit, equality, and justice), and elucidation of the idea of interest-

free lending to small-scale production. He considered establishing justice in the free disposal of the results of one's labor to be an obstacle to receiving non-labor income.

Conclusions. P.J. Proudhon opposed social and state organisations. He argued that society can exist without a governmental system.

Keywords: economic views, economic progress, individual freedom, small producers, small private property, free disposal of products, constituted value, mutualism, mutual benefit, equality, justice, interest-free lending, non-labor income, public-state organisation, self-government of society.

Jel Classification: N 30

Вступ. Прудон П'єр Жозеф - видатний французький економіст, філософ, соціолог і публіцист [4]. Його вчення (прудонізм) у другій половині XIX ст. набуло значного поширення в багатьох країнах Європи, а економічні ідеї справили чималий вплив на економічну думку. Широку популярність йому принесла висловлена фраза "Власність - це крадіжка". Відмічаючи внесок Прудона П.Ж. у розвиток економічної науки видатний український вчений Туган - Барановський М.І. писав, що в працях Прудона П.Ж. "... вперше з повною ясністю та різкістю висловлена думка, що центральним правовим інструментом сучасного суспільства, інститутом, на якому все засноване, і з якого все виходить, і хороше, і погане, що становить цивілізацію і якою ми так пишаємося, є інститут приватної власності" [8].

Відомі французькі вчені з історії світової економічної думки Жід Ш. та Ріст Ш., говорячи про вчення Прудона П.Ж., підкреслювали, що його вчення побудоване на "... глибокому відчутті економічної реальності, і нині соціальна проблема формується у тих самих рамках, в яких поставив її Прудон: реалізувати справедливість у свободі" [6].

Огляд літератури. Упродовж останніх років в Україні зростає інтерес до вивчення історії економічних учень. Активно ведуться наукові дослідження. Проте недостатньо уваги приділяється вивченню економічних здобутків вчених минулих століть, зокрема за XVIII та першу половину XIX ст.

Наукова діяльність Прудона П.Ж., який жив і працював у першій половині XIX ст., була предметом розгляду у науковій літературі європейських країн та нашої вітчизни [1, 2, 3, 4]. Проте у більшості видань розглядаються його соціологічні та філософські погляди й ідеї.

Першим, хто зробив глибокий аналіз наукових економічних напрацювань Прудона П.Ж., був видатний німецький вчений, засновник історичної школи в економічній науці Гільденбранд Б. Він дав високу оцінку його науковим пошукам, а самого дослідника назвав видатним економістом тодішньої епохи [5]. Подібну позицію, по відношенню до Прудона П.Ж., зайняв й відомий вітчизняний вчений - економіст Туган - Барановський М.І. [7]. Говорячи про внесок Прудона П.Ж. у розвиток економічних знань, писав, що його вчення про "Економічні суперечності" "...містить у собі таку глибоку критику капіталістичного устрою, що більшості наступних критиків капіталізму залишалося лише розвивати або видозмінювати думки Прудона.

Не підлягає сумніву, що, незважаючи на пристрасну критику Прудона Марксом, "Капітал" Маркса створювався під безпосереднім впливом "Економічних суперечностей" [8].

Помітний внесок у розробку зазначеної теми дослідження внесли такі провідні вітчизняні вчені як Базилевич В.Д., Гайдай Т.В., Злупко С.М., Корнійчук Л.Я., Леоненко П.М. та ін. [7, 9].

Окремі питання економічних поглядів, ідей та роздумів Прудона П.Ж. висвітлюються на сторінках навчально - методичної літератури, виданої за рубежом та в нашій країні [4, 5, 8]. Підвищений інтерес становить підручник "Історія економічних учень" (за редакцією д.е.н., проф., член -кор. НАН України В.Д.Базилевича), підготовлений колективом вчених Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка [3].

Він містить всевітню історію економічних учень та ідей з урахуванням новітніх досягнень в історико - економічній сфері науки. Кілька сторінок відведено й економічному вченню Прудона П.Ж. Проте не всі його питання та аспекти відображено, адже у навчально - методичній літературі не можна, безперечно, висвітлити все з достатньою повнотою.

Незважаючи на напрацювання вчених, залишається ще не мало питань, які потребують більш детального вивчення. У сучасній історико - економічній літературі бракує комплексного вивчення наукової спадщини Прудона П.Ж. Це й послужило підставою для вибору теми дослідження та визначення її мети.

Мета дослідження. Метою даної статті є розгляд наукових здобутків, ідей, думок та поглядів з проблем та питань економіки відомого французького вченого, економіста, соціолога і публіциста П'єра Жозефа Прудона. Вчення прудонізм було поширене у другій половині XIX століття в Бельгії, Іспанії, Франції та інших європейських країнах. В Росії його пропагували бакуністи й анархо - синдикалісти.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- 1) Розглянути трактування Прудоном П.Ж. рушійної сили економічної діяльності, показати стимули економічного прогресу;
- 2) Дослідити розуміння ним справедливості як рівності та взаємодопомоги;
- 3) Висвітлити розроблену ним теорію "конституційованої вартості", котра слугувала основою для створення системи економічних суперечностей;
- 4) Вивчити зміст висунутого Прудоном П.Ж. поняття "мутуалізм", засноване на принципах взаємовигідності та справедливості;
- 5) Викласти розуміння вченим таких економічних категорій як вартість, конкуренція, кредит, поділ праці та торговельний баланс, показати використання ним філософського методу дослідження відомого німецького вченого Г.В. Гегеля.

Матеріали і методи дослідження. Для написання статті про економічні ідеї П.Ж. Прудона було застосовано кілька методичних підходів, серед яких: історико-біографічний підхід дозволив розглянути формування його поглядів у контексті епохи та його життєвого шляху; тематичний підхід передбачає структурування статті навколо ключових ідей Прудона, таких як індивідуальна свобода, дрібна власність, теорія вартості, мутуалізм, безпроцентне кредитування та критика державної організації; порівняльно-аналітичний підхід дав змогу зіставити його ідеї з іншими економічними теоріями та оцінити їхній вплив; критичний підхід зосередився на виявленні сильних та слабких сторін його аргументів, а також на їхній сучасній релевантності.

Результати дослідження. Прудон П'єр Жозеф народився в 1809 році у Франції в місті Безансон в сім'ї дрібного ремісника. Після закінчення шкільного навчання поступає вчитися до місцевого коледжу. Після його закінчення, на гроші свого батька, купує невеличку друкарню і займається виданням книг, брошур, журналів і газет.

Невдовзі, через брак грошей для роботи друкарні, його видавнича діяльність припиняється. Він продає друкарню і влаштовується працювати секретарем - діловодом до одного заможного купця міста Безансон, активно займається самоосвітою.

Захоплюється літературною діяльністю, яка стає основним джерелом заробітків для проживання та зайняття науковими пошуками. В 1840 році з під його пера виходить праця "Що таке власність? Або дослідження про принципи права і влади.

Бідність як економічний принцип. Порнократія або жінки в наш час" [7]. У ній власність розглядається як головна причина порушення рівноваги у суспільстві. Вчений не виступає проти власності, а лише обурюється її зловживанням. Говорить: "Власність - це крадіжка".

В 1846 році з'являється ще одна робота Прудона П.Ж. "Система економічних суперечностей або філософія злиденності", де висувається програма соціальних реформ. Вирішення суспільних суперечностей покладається на врівноваження соціальних сил, здійснення ідеї справедливості та морального вдосконалення особистості людини.

На думку вченого, установленню рівності у суспільстві сприяє також створення народного банку обміну на засадах акціонерного товариства та організація виробничих, споживчих і кредитних асоціацій робітників і службовців.

Книги Прудона П.Ж. справили величезний вплив на тогочасне суспільне життя Європи. Перша названа книга три рази перевидавалася в Німеччині.

В період революційних подій у Франції (середина XIX ст.) Прудон П.Ж. активно включається в політичне життя. Паризькі робітники обирають його депутатом Національних зборів. Він розробляє

проект податкової реформи та створення національного банку. Після поразки революції його на три роки кидають до в'язниці. Після виходу із в'язниці він припиняє політичну діяльність і всі свої зусилля віддає науковій роботі. Помер Прудон П.Ж. у 1865 році на 56 році життя.

У своїх працях Прудон П.Ж. досліджував різні питання та аспекти суспільного життя, зокрема й економічні проблеми.

Вартість, особливо дрібну, проголошував вічною категорією. Вона є носієм двох абстрактних ідей: споживчої вартості (достаток, багатство) та мінової (винятковість, рідкісність). Між ними існує внутрішня суперечність. Зростання пропозиції на товари приводить до удосконалення виробництва, збільшення суми їх корисності, знижує ринкову ціну.

Скорочення пропозиції, навпаки, підвищує ціну товарів. Загальна корисність товарів зменшується. Суперечності між цими двома складовими вартості усуваються еквівалентним обміном товарів, котрий об'єднує всі елементи багатства, створені виробниками, і приводить до примирення шляхом взаємопроникнення суперечностей. У процесі обміну відбувається відбір товарів. Вони отримують суспільне визнання через ринок. Надлишок споживчої вартості, на думку вченого, не повинен додаватися до суспільного багатства.

Вчений розробив теорію "конституйованої вартості", яка базувалася на двох джерелах цінності: обміну та праці. Вона, за його словами, виникає в обміні і об'єднує в одне ціле окремі елементи багатства в результаті встановлених працею пропорцій, ліквідує суперечності між споживчою та міновою вартостями. "Конституйована вартість" виступає не тільки як синтетична, але і як пропорційна категорія.

Дослідник стверджував, що реформування сфери обміну може привести до ліквідації внутрішніх суперечностей вартості. Наголошував на необхідності переходу великих промислових підприємств та залізничного транспорту у власність робітничих та споживчих асоціацій.

Позитивно відносився до необхідності збереження індивідуальної власності у дрібній промисловості та сільському господарстві. Відстоював приватну власність та товарне виробництво як вершину особистої свободи та незалежності.

Прудон П.Ж. вважав, що панування дрібного товарного виробництва сприятиме обміну продуктами праці на основі трудового еквівалента. Для проведення обміну розробив проект створення народного банку, котрий приймав би товари у товаровиробників та видавав їм бони обміну (робочі та трудові талони), які фіксували б кількість праці, затраченої на їх виробництво.

Бони обміну давали виробникам право отримувати товари, еквівалентні, по затраті часу, на виготовлення. Запровадження "робочих грошей" замість реальних дозволяло б встановити у суспільстві рівність і справедливість, позбутися експлуатації. Кожен отримував би стільки, скільки виробив сам. Запровадження безготівкового товарообміну, стверджує Прудон П.Ж., забезпечувало б реалізацію товарів за їхньою "конституйованою вартістю".

В полі зору вченого перебували питання й дармового (безпроцентного) кредитування через народний банк і вважав, що зменшення проценту сприятиме утвердженню справедливості, обмежить отримання нетрудових доходів, ліквідує експлуатацію людини. Туган - Барановський М.І. писав: "Міновий банк П.Ж. Прудона був, безсумнівно, утопією, хоча зовсім не соціальною.

П.Ж. Прудон сподівався зберегти недоторканою індивідуальну свободу виробника і водночас позбавити робітника від влади підприємця шляхом безпроцентного кредиту. П.Ж. Прудон повторює тут помилку багатьох буржуазних економістів, які приписували кредиту чудодійну властивість створювати багатство з нічого" [3].

Прудон П.Ж. критикував капіталістичне суспільство, підкреслював, що "Несправедливість та гноблення полягають не в тому, що людина захоплює знаряддя праці або земельну ділянку, а в тому, що одна людина позбавляє всього цього інших людей.

По скільки володіння однієї людини не порушує прав іншої, постільки власність є цілком правомірною формою користування знаряддями і предметами господарювання. Але існуюча історія власності незмірно базувалася на насиллі та експлуатації. Приватна власність була найглибшою причиною суспільної нерівності і, відповідно, всіх революцій, з допомогою яких люди прагнули відновити рівність" [3].

Прудон П.Ж. відкидає велику приватну власність, зауважує, що вона привласнює чужу працю, допомагає отримувати нетрудові доходи, суперечить принципу взаємності послуг. Зазначав, що капіталісти "... ніколи повністю не винагороджують робітників, оскільки винагорода робітників не перевищує його постійних витрат і не забезпечує йому винагороди в майбутньому, тоді як капіталіст знаходить в знарядді, продуктивному працівникові запоруку незалежності і забезпеченості в майбутньому" [7].

Виходячи з принципу справедливості пропонував здійснити реформування капіталізму. "Справедливість, - писав він, - це центральна зірка, яка управляє суспільством, вісь, навколо якої обертається весь континентальний світ, принцип і право всіх договорів" [7]. Справедливість розглядав як рівність та взаєморозуміння, що реалізуються в економічних відносинах за допомогою взаємних послуг.

Вивчаючи природу прибутків капіталістів учений висунув тезу про "помилки в рахунках". Суть їх в тому, що капіталісти безоплатно привласнюють продукти кооперованої праці робітників, а оплачують лише вартість індивідуальної праці. Перша набагато більша суми другої, бо "...найнезначніший статок, найменше підприємство вимагають такої різносторонності, яких одна людина ніколи не може проявити". "Капіталіст каже, що заплатив робітникам поденну плату.

Однак справа в тім, що він не оплатив величезної сили, яка виникає завдяки співробітництву робітників, завдяки одночасності і гармонії їх зусиль" [3]. Капіталісти перетворюють гроші на джерело власного збагачення, скорочуючи тим самим трудові прибутки. Промислові капіталісти експлуатують робітників як покупців, додаючи надбавки до вартості.

Визволення робітників Прудон П.Ж. пов'язував із створенням виробничих, споживчих і кредитних асоціацій, побудованих на принципах "мутуалізму" (взаємновигідності послуг). Утвердження всього цього приводить до урівноваження соціальних сил суспільства, усуває необхідність в державному управлінні. Злиття керівної системи з економічною не допустило б анархії, а справедливість в обміні, ліквідація нетрудових доходів, рівність зробило б урядові органи зайвими. "Раз капітал і праця будуть ототоженні, - писав учений, - суспільство зможе існувати самостійно, не потребувати уряду" [3].

Рушійною силою економічного та суспільного прогресу вважав дрібних виробників, котрі не об'єднані ні в які державні організації та структури. Визнавав дрібну приватну власність у "поміркованих та розумних" розмірах. З метою встановлення всезагальної справедливості проголошував ліквідувати велику приватну власність..

Не схвально відносився Прудон П.Ж. до соціалізму: "В суспільстві, про яке мріють соціалісти, слабкі привласнювали б сильних, ліниві і нездібні жили б за рахунок трудящих та здібних. Комунізм є система рабства, оскільки спільності володіння виступає примусова організація праці, позбавляє членів суспільства свободі дій і перетворює їх всіх на рабів держави" [3, с.]. Туган - Барановський М.І. писав: "Свобода і рівність були основними політичними догмами П.Ж. Прудона.

Він не погоджувався пожертвувати жодною з них. В ім'я рівності він заперечував приватну власність в наявній формі; в ім'я свободи він відкидав соціалізм. Він вважав, що істинне вирішення проблеми власності дане слов'янською расою, яка створила общинну власність, за якої земля належить всій общині, а право користуватися окремими земельними ділянками - кожному члену общини" [3].

З'ясовуючи зміст економічних категорій поділ праці, конкуренція, кредит, торговельний баланс, Прудон П.Ж. розглядає їх як втілення "абсолютного розуму", як вічні ідеї, відірвані від реальної економічної дійсності. В категоріях виявляв хороші та недобрі ознаки. Пропонував хороші зберегти, а погані відкидати.

Так, досліджуючи зародження поділу праці вчений приходив до розуміння того, що на перших стадіях розвитку він сприяв соціальній еволюції суспільства та накопиченню багатства, поширенню освіти і науки. Завдяки диференціації праці людина може обрати заняття відповідно до своїх здібностей та бажань. Все це становить позитивну оцінку категорії.

Разом з тим вона має й негативні ознаки. Говорячи про них, вчений пише: "... поділ праці поневолює робітника, робить його сліпим знаряддям в руках хазяїна, збільшує злидні та

неосвіченість нижчих верств народу і веде до зосередження всіх благ цивілізації у невеликої групи обраних” [3].

Розмірковуючи над тим, як можна позбутися негативних рис категорії поділ праці, спрямовує свою думку на вивчення ролі машин у подальшому прогресивному розвитку суспільства. На його переконання: “Машини так само як і поділ праці є одночасно джерелом багатства і постійною її фатальною причиною злиденності” [3].

Дискусія. Вивчаючи зміст категорій вільна конкуренція і монополія Прудон П.Ж стверджує, що “... колективи робітників, об’єднані монополістом, виробляють більше, ніж окремі робітники. Але монополія є одночасно потужною причиною суспільного занепаду.

Монополія прагне не до створення найбільшої суми суспільного добробуту, а до отримання найбільшого доходу монополіста. Заради збільшення своїх доходів монополісти готові зменшити суму продуктів, що виробляється, - іншими словами, пожертвувати загальним добробутом заради свого власного збагачення. Монополія докорінно протилежна рівності” [3].

Намагаючись застосувати у своїх дослідженнях діалектичний метод всесвітньовідомого німецького філософа Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля (1770 – 1831 рр.), який характеризується широтою і глибиною змісту, багатогранністю поставлених проблем, зокрема теорією розвитку суперечностей та їх вирішенням у синтезі, Прудон П.Ж. допускає цілий ряд упущень та обмежень.

Економічні категорії, явища і процеси розглядаються не як єдність суперечностей, а як механічне поєднання протилежних властивостей [4, 5, 6]. Рух категорій не розглядається як закономірна економічна еволюція, пов’язана з безперервним перетворенням одних суперечностей в інші.

Вони відірвані від реальності. Об’єктивні закони нерідко ігноруються. Прудону П.Ж властиві були ідеалізм та суб’єктивізм. Незважаючи на зазначені зауваження, Прудон П.Ж. залишив помітний слід в історії світової економічної думки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Прудон П.Ж. розробив теорію еквівалентності послуг, котра базувалася на “конституційній вартості”, реформах обігу та організації виробничих, споживчих і кредитних спілок робітників та службовців. Основу становила “конституційована вартість”, що підтримувала рівновагу між попитом і пропозицією.

Вершиною людської свободи і особистої незалежності вважав товарне виробництво, особливо дрібних виробників. Відкидав велику приватну власність. Крупні промислові підприємства та залізничний транспорт рекомендував передати у володіння робітників і службовців.

Труднощі у виробництві продукції вбачав у несправедливому обміні товарами та існуванні грошей. Негативно ставився до нетрудових доходів. Вирішення виробничих і соціальних протиріч покладав на сферу обміну.

Виступав проти існування державних структур управління, відстоював ліквідацію поневолення людини людиною. Незважаючи на окремі помилки при трактуванні економічних явищ і процесів, ідеї та погляди Прудона П.Ж. сприяли подальшому розвитку європейської та світової економічної думки.

Джерела та література

1. Блауг, М. Економічна теорія в ретроспективі : переклад з англ. / М. Блауг. Київ : Основи, 2001. 364 с.
2. Злупко, С. М. Основи історії економічної теорії : навчальний посібник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. 581 с.
3. Історія економічних учень : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. Київ : Знання, 2004. 1300 с.
4. Історія економічних учень : підручник / за ред. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Титаренко та ін. Київ : КНЕУ, 2001. 342 с.
5. Павлова, О. М., Павлов К. В. Торговельно-економічна політика Гетьмана Богдана Хмельницького. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № 3(23). С. 7–14.
6. Павлова, О. М., Галянт С. Р. Інституціональна економічна теорія: науково-теоретичні передумови зародження (німецька історична школа). *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 1(13). С. 16–21.

7. Стрішенець, М. М., Павлова О. М., Павлов К. В. Суспільно-економічні погляди Г.С. Сковороди. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № 1(21). С. 22–31.
8. Стрішенець, М. М., Павлов К. В., Купчак В. Р. І.В. Вернадський – видатний дослідник історії економічних учень. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки* : журнал / уклад. Л. Г. Ліпич, М. Б. Кулинич. 2019. № 3(19). С. 7–14.
9. Стрішенець, М. М., Павлова О. М., Купчак В. Р. Питання інституціональної економічної теорії у працях Г.Ф. Симоненка. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. № 2(18). С. 14–21.

References

1. Blaug, M. (2001). *Ekonomichna teoriia v retrospektyvi* [Economic Theory in Retrospect]. K.: Osnovy. – 364 p. [in Ukrainian].
2. Zlupko, S. M. (2001). *Osnovy istorii ekonomichnoi teorii* [Fundamentals of the History of Economic Theory]. Lviv: LNU im. Ivana Franka. – 581 p. [in Ukrainian].
3. *Istoriia ekonomichnykh uchen* [History of Economic Thought]. (2004). (V. D. Bazylevych, Ed.). K.: Znannia. – 1300 p. [in Ukrainian].
4. *Istoriia ekonomichnykh uchen* [History of Economic Thought]. (2001). (L. Ya. Korniiichuk, N. O. Tytarenko, et al., Eds.). K.: KNEU. – 342 p. [in Ukrainian].
5. Pavlova, O. M., & Pavlov, K. V. (2020). Torhovel'no-ekonomichna polityka Het'mana Bohdana Khmel'nyts'koho [Trade and Economic Policy of Hetman Bohdan Khmelnytsky]. *Ekonomichnyy chasopys Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Economic Journal of East European National University named after Lesia Ukrainka*, (3(23)). – P. 7–14 [in Ukrainian].
6. Pavlova, O. M., & Haliant, S. R. (2018). Instytutsional'na ekonomichna teoriia: naukovo-teoretychni peredumovy zarodzhennia (nimets'ka istorychna shkola) [Institutional Economic Theory: Scientific and Theoretical Prerequisites of Origin (German Historical School)]. *Ekonomichnyy chasopys Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Economic Journal of East European National University named after Lesia Ukrainka*, (1(13)). – P. 16–21 [in Ukrainian].
7. Strishchenets, M. M., Pavlova, O. M., & Pavlov, K. V. (2020). Suspil'no-ekonomichni pohliady H.S. Skovorody [Socio-Economic Views of H. S. Skovoroda]. *Ekonomichnyy chasopys Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Economic Journal of East European National University named after Lesia Ukrainka*, (1(21)). – P. 22–31 [in Ukrainian].
8. Strishchenets, M. M., Pavlov, K. V., & Kupchak, V. R. (2019). I.V. Vernads'kyi – vydatnyy doslidnyk istorii ekonomichnykh uchen' [I. V. Vernadsky – an Outstanding Researcher of the History of Economic Thought]. *Ekonomichnyy chasopys Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Economic Journal of East European National University named after Lesia Ukrainka*, (3(19)). – P. 7–14 [in Ukrainian].
9. Strishchenets, M. M., Pavlova, O. M., & Kupchak, V. R. (2019). Pytannia instytutsional'noi ekonomichnoi teorii u pratsiakh H.F. Symonenka [Issues of Institutional Economic Theory in the Works of H. F. Symonenko]. *Ekonomichnyy chasopys Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Economic Journal of East European National University named after Lesia Ukrainka*, (2(18)). – P. 14–21 [in Ukrainian].

Одержано статтю: 17.03.2025
Прийнято до друку: 25.03.2025